

Otok Krk u antičkim izvorima

U najranijem razdoblju za koje postoje pisani izvori predodžba o području kojem pripada otok Krk protkana je duhom karakterističnim za mitsko poimanje svijeta. S vremenom, međutim, prikazi u izvorima, pod utjecajem spoznaja stečenih izravnim ili neizravnim dodirima, postaju donekle točniji. Unatoč procesu raspadanja integralne mitsko-iskustvene slike svijeta, koji svoje zametke ima u naglom procvatu znanosti tokom klasičnog razdoblja, vizija sjeverno-jadranskog prostora u antičkim izvorima temeljito će se promijeniti tek s njegovim ulaskom u vidokrug rimske ekspanzije.

Pojedine stadije procesa »približavanja« sjevno-jadranskog priobalja s otocima obzorima grčke, odnosno rimske civilizacije, moguće je rekonstruirati i na temelju ograničenog broja podataka u sačuvanim antičkim izvorima, zahvaljujući u prvom redu rezultatima istraživanja lingvistica, arheologa i povjesničara.

I.

Poimanje prirode i društvenih fenomena u arhaiskom razdoblju grčke civilizacije obilježeno je postojanjem izvjesnog sinkretizma. Odnos prema prostoru, kako fizičkom, tako i zemljopisnom, gotovo paradigmatički pokazuje isprepletenost racionalnog i mitskog načina mišljenja. Najranije grčko iskustvo djelatnih dodira s udaljenijim, nepoznatim prostorima postaje podloga spoznajama čije će sadržaje interpretirati mitske priče. Svijest o postojanju dalekih prostora odrazit će se najprije u njihovu imenovanju; dakako, najstarija imena redom su mitskog podrijetla. Tu su ujedno i najčešće prvi tragovi *posvajanja prostora*¹, o kojem na Jadranu svjedoče grčki izvori. Imena kao Apsirtide, Hilički poluotok, Diomedov rt ili Diomedovo otočje, Alkinojev otok, itd., zadržat će se ovdje u predajama i nakon vremena u kojem je Grcima bilo dano da iskustveno spoznaju jadranski prostor u njegovu totalitetu. Bit tog procesa najbolje je sažeo R. Katičić: »Nije mit nastao na temelju vijesti (...) trgovaca i pomoraca, nego se na temelju njih počeo smještati u realnom zemljopisnom prostoru i mijenjati svoju narav postajući legendom.«². Treba, međutim, napomenuti da su se mitske predaje i same tijekom vremena mijenjale, prilagođavajući se novijim spoznajama o prirodi sklopova koje su tumačile. Jedan od pokazatelja tog procesa jest sinkronijsko ili dijakronijsko vezivanje istih mitskih događaja za različite, međusobno udaljene, konkretne zemljopisne prostore, kojima je zajedničko obilježje tek položaj na rubovima poznatog svijeta ili neko drugo opće svojstvo (npr. strana svijeta). Herodot, koji je među prvima od Grka (u svom djelu Ἱστορίαι) pokušao zabilježiti taj segment *kolektivnog pamćenja*, izričito kaže (I, 1) da želi sačuvati sjećanje na prošlost, tj. djela Grka i stranaca (barbara), kako se ono pod utjecajem vremena ne bi izbrisalo. Obrazovanje antičkih autora utemeljeno je na poznavanju vlastite književne i znanstvene tradicije, a ono se — kada je riječ o nepoznatim prostorima — iskazuje kao trajnost starijih slojeva podataka predanih, dakako, u literarnim izvorima. Velika većina danas dostupnih izvora, međutim, ne pruža za sve prostore koji se opisuju ujednačeno strukturirane i kvalitativno usporedive podatke. Iako je usporedno proučavanje izvora

1 Sintagmu je u nas prvi upotrijebio M. PRELOG, *Posvajanje prostora*, *Pogledi* 2 (1979) 145–149.

2 R. KATIČIĆ, *Antenor na Jadranu*, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 24 (1988) 22.

otežano različitostima u njihovom ustrojstvu, kakvoća i konkretnost podataka, s obzirom na vrijeme nastanka, ipak pokazuju stupanj (približne) točnosti vizije pojedinih zemljopisnih područja u svijesti Grka. Postojanje praznina u cjelovitim prikazima prostorâ (kojima gotovo svi teže) najčešće je razriješeno ponavljanjem navoda iz starijih djela. U nedostatku provjerljivih recentnijih informacija oni postaju *loci communes*. Kritičke sudove o najstarijim izvorima nalazimo tek kod znatno kasnijih pisaca; kritizirani navodi često su samo tome zahvaljujući i sačuvani.

Mitska slika svijeta ipak se postupno suzila razvojem znanosti koje su sve uspješnije racionalno tumačile prirodne i društvene fenomene. Mitske predaje, međutim, traju i dalje, u prvom redu kao teme u odgovarajućim književnim rodovima i likovnim umjetnostima. U stariju sliku svijeta naprosto više nije bilo moguće uklopiti veliki fundus egzaktnih podataka dobivenih na temelju proučavanja stvarnosti.

U razmatranje grčkog viđenja sjevernog dijela jadranske obale s pripadajućim otocima nužno je uključiti i povijesne okolnosti. Dotok informacija bio je usporen (i uvjetovan) dinamikom povijesnih događaja. Vjerodostojnost izvjesnog broja mitskih zbivanja bila je u ranijem razdoblju osnažena lociranjem upravo u ove prostore, tj. najzapadnija područja poznatog (nastanjenog) svijeta — *ekumene*. Kako se pojam *ekumene* proširivao, scene mitskih zbivanja premještale su se sve dalje. Za neke prostore, međutim, stariji toponimi mitskog podrijetla dugo će vremena ostati jedini pouzdaniji označitelji.

II.

Najstarija vijest o prisutnosti grčkih moreplovaca na Jadranu je Herodotov (I, 163) podatak o *dugim plovidbama* Fokejaca. One su nesumnjivo bile potaknute trgovačkim interesom, ali ih svakako valja promatrati i u kontekstu arhajske faze grčke kolonizacije Mediterana koja započinje već u 8. st. pr.Kr. Grčke kolonije na istočnojadranskom području, međutim, ukoliko tu ne ubrojimo koloniju Knidana na Korčuli, odnosno stariju od dvije parske kolonije na Hvaru (poznate samo iz literarnih izvora), osnovane su tek početkom 4. st. pr.Kr. O karakteru najranije grčke navigacije govori (doduše znatno kasniji) Teopompov navod o duljini istočne jadranske obale³. Ona je opisana podatkom o šest dana plovidbe, što govori da se plovilo neprekidno (danonoćno), rutom koja je vodila uz vanjski otočni rub⁴. Krajnje točke plovidbe bile su grčka luka Κέρκυρα (Krf) te Spina, odnosno Adria, trgovišta na ušću rijeke Pad u kojima će s vremenom grčki utjecaj bivati sve jači⁵.

Sjevernojadransko otočje nije bilo poznato starijim antičkim piscima. Razlog tome treba tražiti u prirodi grčke prisutnosti na Jadranu. Smjerove navigacije odredili su prvenstveno trgovački interesi, ali i nastojanje da se tijekom plovidbe do luka na sjeveru pokušaju izbjeći kontakti s brodovljem Liburna. Pomorska dominacija Liburna na Jadranu obuhvaća vremenski raspon od prvih pet stoljeća posljednjeg tisućljeća pr.Kr., a njihova moć postaje poslovična već u najranijim grčkim izvorima⁶. Obala između rijeka Raše i Krke s pripadajućim otočjem je matično područje Liburna, pa je glavni plovidbeni pravac Jadranom sasvim sigurno od sjeverne Dalmacije prema Istri vodio

3 M.KOZLIČIĆ, *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*, Split, 1990, 65. Podatak prenosi Strabon.

4 M.KOZLIČIĆ, o.c., 65.

5 G.A.MANSUELLI, *Rotte maritime e penetrazione. Appunti sulla circolazione culturale nell' alto e medio Adriatico durante l'età classica*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* LXVIII (1966) 172.

6 O tome: M.SUIĆ, *Granice Liburnije kroz stoljeća*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 2 (1955) 274–277.; M.ZANINOVIĆ, *Liburnia militaris*, *Opuscula archaeologica* 13 (1988) 43–67.

U 4. st. pr.Kr., kao odraz potrebe za sistematizacijom spoznaja iz vremena grčke kolonizacije Mediterana, nastaje niz priručnika zemljopisnog karaktera¹⁶. *Pseudo-Skilakov* Περίπλους ime je kojim se konvencionalno naziva jedan od najpoznatijih. U djelu, čiji naslov znači doslovno *Oplov*, opisane su obale i narodi nastanjene (tj. poznate) Europe, Azije i Afrike, a navedene su i dužine obala koje nastavaju pojedini narodi. Proučavatelji tog spisa slažu se u zaključku da je prvi autor (kasnije nadopunjavanog) odlomka u kojem se opisuje liburnski dio jadranskog prostora bio vrlo površno upućen u zemljopisnu stvarnost tog područja¹⁷. Otok Krk u ovom se tekstu najvjerojatnije krije pod (skupnim) imenom κλειτρειλιτρία, za koje je M. Suić kao prijelazni oblik predložio koruptelu Κασσιτερίδες, vjerojatno nastalu »kvarenjem« prvog upotrijebljenog termina Ἡλεκτρίδες mnogobrojnim prijepisima¹⁸. Geneza imena Κασσιτερίδες, tj. Kositretni otoci, bila bi, slično kao i u slučaju Jantarnih otoka, utemeljena na starijim pomorskotrgovačkim spoznajama. Drugim riječima, radilo bi se o reminiscenciji na putovanja grčkih moreplovaca u potrazi za metalom koji je nužna sirovina za dobivanje bronce. Kositretni otoci kasnije će se uobičajiti kao naziv povezan s iberskim poluotokom, odnosno britanskim otočjem¹⁹.

U tzv. *Pseudo-Skimnovoj Periegezi* iz 2. st. pr.Kr., zemljopisnom djelu u stihovima koje se ranije pripisivalo Skimnu iz Hija, nalazimo također tragove predaje o trgovini kositrom. Nakon odlomka u kojem se, uz navođenje Teopompa kod izvora, spominju Apsirtide, Elektride i Liburnide (Ps.-Skimno, 372–374), u daljnjem tekstu (392–393) spominju se na Jadranu »*dva otoka, kako se misli, bogata prekrasnim kositrom*«. *Pertegeza*, djelo praktičko–didaktičkog karaktera, u stvari je kompilacija autoru dostupnih ranijih djela, a podaci koje donosi datiraju se najvećim dijelom u 3. i 2. st. pr.Kr. No, uz Teopompova imena otoka, vijest o kositru možda potječe čak od Herodota (III, 115)²⁰. Podaci o sjevernojadranskim, no treba reći i o ostalim spomenutim jadranskim otocima²¹, dakle, primjetno su stariji. S nešto više vjerojatnosti može se pretpostaviti da je za autora *Periegeze* od sjevernojadranskih otoka koje spominje samo Ἀψυρτίδες bilo ime s poznatim i stvarnim zemljopisnim sadržajem²².

III.

Drugi kompleks antičkih pisanih izvora obuhvaća djela koja nastaju u vrijeme rimskog prodiranja i dominacije. Strane su zamlje u rimskoj historiografiji (pa tako i u geografiji rimskog doba) prisutne prvenstveno kao kontekst za opise ratova. Kvaliteta opisa i količina podataka uvijek su razmjerne značaju određenog prostora, odnosno zbivanja, za povijest rimske države. Vrlo rijetko, gotovo iznimno, spominjanje Liburnije u rimskim povijesnim izvorima tumači se činjenicom da Liburni nisu nikad vodili ozbiljniji rat protiv Rimljana²³.

Strabon iz Amaseje na Pontu (64. pr.Kr. — 19.) prvi je antički pisac koji otok Krk naziva imenom. Osjećaju pripadnosti grčkoj znanstvenoj tradiciji ovog autora možemo zahva-

16 M.KOZLIČIĆ, o.c., 73.

17 M.SUIĆ, Istočna jadranska obala u Pseudo Skilakovu Periplusu, *Rad JAZU* 306, Zagreb, 1955., 165., također i M.KOZLIČIĆ, o.c., 85.

18 M.SUIĆ, o.c., 161–162.

19 Pauly — *Wissowa Real-Encyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft* (PWRE), Bd. X., 2328–2332.

20 M.KOZLIČIĆ, o.c., 151.

21 tj. Hvaru i Korčuli, koje je na temelju vijesti o koloniji Knidana i starijoj koloniji Parana (Ps.-Skimno, 425–427), moguće sasvim pouzdano identificirati.

22 v. bilj. 10.

23 O tome: S.ČAČE, Liburnija u razdoblju od 4. do 1. stoljeća prije nove ere, *disertacija* <neobjavljeno>, Zadar, 1985., 7–11.

uz vanjski rub skupine sjevernojadranskih otoka. Prve vijesti upravo odslikavaju nepostojanje jasne predodžbe o kvarnerskim otocima. Naprotiv, vrlo rano u antičkim izvorima javljaju se vijesti o Liburnskoj vlasti na pojedinim otocima srednjeg i južnog Jadrana. Ime Λιβυρνίδες kao oznaka za otoke na Jadranu prisutno je u nizu grčkih, ali i u kasnijim rimskim izvorima. Na neki način to je logičan izvod iz starijih konteksta u kojima nailazimo na vijesti o liburnskoj vlasti na strateški važnim točkama srednjeg i južnog Jadrana⁷. Stvaran sadržaj imena Λιβυρνίδες νῆσοι, tj. *Liburnicae insulae*, kako je pokazao R. Katičić⁸, s vremenom se smanjuje, obuhvaćajući naposljetku tek otoke zadarskog arhipelaga.

Povjesničar Teopomp iz Hija, u djelu Φιλιππικαὶ ἱστορίαι opisuje vrijeme i događaje u doba vladanja svog suvremenika Filipa II. Makedonskog. Niz dragocjenih zemljopisnih i etnografskih podataka sačuvan je tek u fragmentima, u djelima znatno kasnijih autora (Pseudo-Skimno, Stjepan Bizantinac, itd.). Za razliku od otoka srednjeg i južnog Jadrana koji su Teopompu poznati po njihovim antičkim imenima (Ἰσσα, Λαδέστα) za sjevernojadranske otoke bilježi imena koja dolaze iz mitskog zemljopisa⁹ – Apsirtide, Elektride, Liburnide. Tročlana podjela otočja Liburnije uvriježit će se u kasnijim izvorima i postati, kako je to primijetio S. Čače¹⁰, geografska konvencija. Unatoč mnogim pokušajima, na temelju ovog i mnogih kasnijih sličnih prikaza navedene nesonime, čija različita motiviranost daje malo povoda za pretpostavku da potječu iz istog vremena, nije bilo moguće pouzdano identificirati, odnosno utvrditi njihove međusobne odnose. Apsirtovi otoci, kako se držalo, mjesto su na kojem je Jazon, jedan od Argonauta, uz Medejinu pomoć ubio njezina brata Apsirta. Izgleda, međutim, da to ime dobiva stvaran (i poznat) zemljopisni sadržaj, označavajući otoke Cres–Lošinj, tek u znatno kasnijem vremenu¹¹. Ime Ἡλεκτρίδες¹², tj. Jantarni otoci, najčešće se povezuje s otokom Krkom i obližnjim manjim otocima. Pretpovijesni prekoeuropski, tzv. Jantarni, put povezivao je obale Baltika i Sjevernog mora s jadranskim obalama. Jadransko ishodište tog puta bila su trgovišta u Kvarnerskom i Tršćanskom zaljevu, mjestima najdubljeg prodora Mediterana u europsko kopno. Ime Λιβυρνίδες, o kojem je već bilo riječi, potvrđeno je prvi put upravo kod Teopompa.

Na drugom mjestu (što također doznajemo iz Strabonova navoda¹³) Teopomp govori o otoku opsega 500 stadija. Prema rezultatima novijih istraživanja taj podatak odnosi se na otok Krk¹⁴. Duljina stadija varirala je u pojedinim krajevima Grčke u zavisnosti od različito određenih dužina stope. 1 stadij definira se kao ekvivalent zbroja duljina 600 stopa. Uzmemo li 30 cm kao prosječnu duljinu stope, 500 stadija bit će 90 km, a to je veličina koja uistinu približno odgovara duljini plovidbe oko otoka Krka, tj. zbroju zračnih udaljenosti između njegovih najistaknutijih točaka (95,7 km). Treba međutim primijetiti da lingvisti upućuju na činjenicu da je Strabonov tekst na ovom mjestu brojnim prepisivanjima pokvaren¹⁵. Ukoliko su pak točne rekonstrukcije teksta po kojima se spominje otok s opsegom od 500 stadija, bio bi to u antičkim izvorima prvi egzaktan podataka koji s većom izvjesnošću možemo povezati s otokom Krkom.

7 M.ZANINOVIĆ, o.c., 45.

8 R.KATIČIĆ, Liburnski otoci kod antičkih pisaca, *Zbornik Zadarsko otočje*, Zadar, 1974., 35–45.

9 R.KATIČIĆ, o.c., 36. Teopompov podatak predan je kod Pseudo-Skilaka.

10 S.ČAČE, Colentum insula (Plin.Nat.hist. 3,140), *Diadora* 10 (1988) 67.

11 R.KATIČIĆ, o.c., 37.; u tekstu Pseudo-Skimna.

12 L.BRACCESI, *Grecità Adriatica*, Bologna, 1971., 223–233, zaključuje da su »Elektride« antičkih tekstova u stvari aluvijalni otočići na ušću rijeke Pad. M.KOZLIČIĆ, o.c., 141, zastupa stanovište da su to »važniji sjevernodalmatinski otoci, najujerojatnije Cres s Lošinjom.«

13 Strabon, 7,5,9.

14 M.KOZLIČIĆ, o.c., 66–67.

15 R.KATIČIĆ, o.c., 38., upozorava da se ta rečenica ne da sintaktički rekonstruirati.

liti i brojne navode iz djela starijih pisaca (npr. Teopompa), koje donosi dajući ujedno i vlastite kritičke opaske. Tek u Strabonovom djelu Γεωγραφικά »dolazi do definitivnog, što znači u velikoj mjeri i znanstvenog, raskida s mitološkom fazom istočnojadranske geografije«²⁴. Strabon (5,1,9) navodi da Jantarni otoci na Jadranu ne postoje, a nabrajajući sjevernojadranske otoke bilježi (7,5,5): (...) αἱ Ἀψυρτίδες, (...) ἔπειτα ἡ Κυρικτικὴ κατὰ τοὺς Ἰάποδας εἰθ' αἱ Λιβυρτίδες. Pitanje izvora kojima se poslužio za navedeni prikaz kvarnerskog prostora do danas nije riješeno. M. Kozličić²⁵ razlikuje ovdje dva sloja podataka i mlađi sloj (u koji ubraja spomenuti navod o Krku) datira »najvjerojatnije u 2. st. pr. n. e.«, pripisujući ga nekom »vojno-povijesnom izvoru«. Japodi su u ranije vrijeme obitavali na prostorima Like i sjevernojadranskog zaleđa, pa ih izvori u kojima se uglavnom opisuju obale, ne spominju. Kasnije širenje Japoda, najozbiljnijih rimskih suparnika u ovom dijelu Ilirika, vjerojatno je obuhvatilo i dobar dio obale Kvarnerskog zaljeva. Značaj otoka Krka narastao je upravo u svezi s rimskim vojnim pohodima protiv Japoda koji započinju još u 3. st. pr. Kr. Japode će konačno, u namjeri da se osigura dužobalni kopneni put, odnosno osvoji posljednje veće područje zaleđa između ranije stečenih rimskih posjeda na Apeninskom i Balkanskom poluotoku, pokoriti tek Oktavijanove vojske.

Gaj Plinije Sekund, kasnije nazvan Plinije Stariji, u 37 knjiga djela *Naturalis historia* sazeo je cjelokupno znanje iz njemu dostupnih starijih i suvremenih izvora. U prikazu zemljopisnih i etničkih prilika Liburnije struktura teksta zorno odaje autorovu metodu rada. On, naime, niti ne pokušava kritički usporediti podatke iz raznih izvora, što je i logično imamo li na umu da je *Prirodoslovlje* najopsežnija »knjiga« napisana u starom vijeku. Podatke o Liburniji Plinije donosi na nekoliko mjesta, sukcesivno, ne uspijevajući izbjeći ponavljanja. Za razliku od ranijih istraživača ovom piscu na raspolaganju su bili i podaci iz rimskih službenih izvora, koji se nazivaju i provincijalna statistika. Svrha njihova nastanka bilo je ujednačavanje podataka iz svih krajeva države, kako bi se na taj način omogućilo efikasnije administriranje. U trećoj knjizi *Prirodoslovlja* Plinije nabraja liburnske *civitates* koje su unutar Carstva uživale određene pravne privilegije (III, 139): »(...) *conventum Scardonitanum petunt Iapudes et Liburnorum civitates XIII (...)* *ius Italicum habent ex eo conventu Alutae, Flanates, a quibus sinus nominatur, Lopsi, Varvarini, immunesque Asseriatas, et ex insulis Fertinates, Curictae. (...)*«. Dok su ostali otoci Flanatičkog (tj. Kvarnerskog) zaljeva u nastavku istog teksta, očito na temelju vijesti iz nekog drugog izvora, nabrojani tek imenima (Absortium — Osor, Arva — Rab, Crexi — Cres i Cissa — Pag) otok Krk Plinije bilježi navođenjem dvaju etnika. Fertinates i Curictae pripadnici su dviju teritorijalnih zajednica — gradskih općina. Njihova imena izvedena su upravo od imena gradova — središta. U pravnom smislu između stanovništva u gradu i na izvangradskom teritoriju nije bilo nikakve razlike; pravne povlastice dodijeljivane su zajednicama, a ne gradovima. Navođenje etnika u zemljopisnom prikazu, dakle, potvrđuje da je Plinije kao izvor upotrijebio službeni popis. Ime otoka (Curicum, Curictica <insula>, Ins. Curica) dolazi, kako je to na Mediteranu uglavnom pravilo, od (predrimskog) imena najznačajnijeg naselja. U daljnjem tekstu (III, 152) Plinije spominje i Elektride, opisujući to ime, a time i predaju o trgovini jantarom kao »*vanitatis Graecae certissimum documentum*«, tj. siguran dokaz grčke ispraznosti.

Γεωγραφία aleksandrijskog matematičara, astronoma i geografa Klaudija Ptolemeja najstarije je (sačuvano) djelo u kojem su zemljopisne spoznaje ranijih razdoblja prikazane i kartografski. Gotovo svi zemljopisni podaci o istočnojadranskoj obali u ovom djelu iz 2. st., prema dosadašnjim istraživanjima, temelje se na III. knjizi Plinijevog

24 M.KOZLIČIĆ, o.c., 233.

25 o.c., 233.

*Prirodoslovlja*²⁶. Kad je riječ o otocima, Ptolemejev izvor bio je Strabon²⁷. Na otoku Krku on, (ipak) slično Pliniju, bilježi i kartografira (dajući koordinate) dva naselja:

(...) Κουρίκτα, ἐν ἧι πόλεις δύο

Φουλφίνιον λη' σ'' μδ' γ''

Κούρικον λη' γ'' μδ' δ''

Razlika između Plinijevog i Ptolomejevog opisa je u tome što se kod prvog navode imena zajednica, a kod drugog imena njihovih središnjih naselja. Treba napomenuti i to da nije posve jasno u kakvom odnosu su se nalazili autohtona zajednica *Fertinates*, koju spominje Plinije, i Ptolomejev grad Φουλφίνιον, čija je povijesnost u novije vrijeme potvrđena i epigrafičkim spomenikom²⁸, iz kojeg doznajemo i latinsku inačicu imena – FVLFINVM.

Bitka koja se, pod ne posve razjašnjenim okolnostima, odigrala u vrijeme Građanskog rata jedini je povijesni događaj zabilježen na otoku Krku u starom vijeku. U sukobu 49. g. pr.Kr. sudjelovale su kopnene i pomorske trupe pod vodstvom Marka Oktavija i Lucija Skribonija Libona na strani Pompeja, odnosno Gaja Antonija i Publija Kornelija Dolabele na strani Cezara. Svi antički izvori koji donose podatke o tom događaju potječu iz znatno kasnijeg vremena. Glavni izvori o okolnostima i toku bitke nisu se sačuvali. Sadržaj 110. knjige Livijeve povijesti *Ab urbe condita* sačuvan je samo u sažetku, a poglavlje o dijelu rata koje obuhvaća zbivanja kod Krka u Cezarovom *De bello civili* nedostaje. O značaju same bitke svjedoči i činjenica da ju Cezar u slijedećim poglavljima navedenog djela više puta ponovno spominje. Građanski rat vođen u vrijeme drugog trijumvirata postaje u carsko doba tema podjednako inspirativna, kako za povjesničare, tako i za pjesnike. Tokom 1. i 2. stoljeća u svojim djelima bitku na Krku spominju Lukan, Svetonije, Flor i Apijan, početkom 3. st. Kasije Dion, a u 5. stoljeću i kršćanski pisac Pavao Orozije.²⁹ Niti jedan od njih, na žalost, ne daje dovoljno podataka za potpuniju rekonstrukciju tjeka događaja, kao ni udjela koji je u njima imalo lokalno (autohtono) stanovništvo. Naprotiv, postojeće informacije o sukobu, uz poteškoće koje uzrokuju različiti pristupi autora (didaktički, povjesničarski, pjesnički), teško je interpretirati i zbog nezanemarljivih proturječnosti koje postaju očite usporednim proučavanjem izvora³⁰.

49. g. pr.Kr., u namjeri da spriječi iskrcavanje Cezarovih trupa, Pompej je naredio pomorsku blokadu obale Ilirika. Sam Cezar to potvrđuje govoreći o pripremama pod vodstvom Pompejevog zapovjednika mornarice M. Bibula (III, 8, 4): »*a Salonis ad Corici portum stationes litoraue omnia longe lateque classibus occupavit*«. Cezar je na to poslao svoje kopnene i pomorske snage da osiguraju dio kopna. O tome izvještava Flor: »*Quippe cum fauces Hadriani maris iussi occupare Dolabella et Antonius, (...)*«. Kasije Dion, međutim, tvrdi da je G. Antonije poslan iz Italije da bi pomogao Dolabeli kojeg su iz Dalmacije istjerali Pompejevi legati. O događajima koji su uslijedili nakon pojave Cezarova brodovlja izvori ne govore ništa. Može se pretpostaviti da je Pompejeva mornarica, o čijoj nadmoći na Jadranu nitko ne spori, uspjela lako poraziti i zarobiti Cezarovu flotu, prisilivši Antonijevo ljudstvo da se utabori na Krku. Flor navodi: »...*Dolabella et Antonius, ille Illyrico, hic Curictico litore castra*

26 M.KOZLIČIĆ, o.c., 300–301.

27 M.KOZLIČIĆ, o.c., 300–301.

28 D.RENDIĆ–MIOČEVIĆ, Novootkriveni Domicijanov natpis o fulfinskom vodovodu, *Vjesnik Arb. muzeja u Zagrebu*, III.s. VIII (1974) 47–55.

29 Lukan, *De bello civili (Pharsalia)*, IV, 406. ff.; Svetonije, *De vita Caesarum*, 36.; Flor, *Bellorum omnium*, II, 13.; Apijan, *Bellorum civilium*, II, 46.; Kasije Dion, Ῥωμαικὴ ἱστορία, XLI, 40., P. Orozije, *Historiae adversus paganos*, VI, 15, 8–9.

30 Najbolji do danas prikaz zbivanja utemeljen je na kritičkoj interpretaciji izvora (ponajviše Flora i Lukana): G.VEITH, Zu den Kämpfen der Caesarianer in Illyrien, *Strena Buliciana*, 267–271.

posuissent.«. Lukan kaže da se Antonije pouzdao u ratničko pleme Kurikta (*»bellaci confisus gente Curictum«*). U nastaloj situaciji vrijeme je radilo za Pompejeve vojskovođe. Antonijeve trupe glad je prisilila na predaju. Flor to bilježi lapidarno: *»Deditio- nem famas extorsit Antonio.«* Kasije Dion uz to navodi da su Antonija na cjedilu ostavili i domaći žitelji (πρός τε τῶν ἐπιχωρίων ἐγκαταλειφθέντα). U posljednjoj fazi opsade zbio se i događaj koji je, kao potvrda junaštva Cezarove vojske, izazvao razmjerno veliku pažnju pisaca o Građanskom ratu. Uz zajedničku moralnu pouku prikazi su, međutim, ipak donekle proturječni. Iscrpljenu Antonijevu vojsku ohrabrio je dolazak trupa Cezarovog vojskovođe Bazila. Primijetivši ih na susjednom kopnu odlučili su tjesnac prijeći na splavima. Kad je nadošla plima splavi su zaploville, no Pompejevi su ih vojnici uspjeli zakvačiti i prevrnuti posebno pripremljenim klinovima koji su plutali ispod površine mora. Lukan, čiji je prikaz događaja najopširniji (i najpoetičniji), naročitu pažnju posvećuje junaštvu odreda Opitergijaca³¹. Nakon neravnopravne borbe koja je uslijedila poslije prevrtanja njihove splavi, oni su se, da ne bi pali u zarobljeništvo, međusobno poubijali. Lukanovi dojmivi stihovi utemeljeni su na Livijevim povijesnim podacima. Isti događaj Kasije Dion je prikazao uglavnom podudarno, no znatno kraće i bez dramatike. Flor, međutim, tvrdi (II, 13) da je splavi poslao s obale Bazil *»in auxilium eius«*. Svi pokušaji Cezara da slanjem novih jedinica pod zapovjedništvom Lucija Minucija Bazila i Gaja Salustija Krispa, odnosno dijela tirenske flote kojom je zapovijedao Hortenzije, spriječi neminovnu predaju Antonijeve vojske bili su uzaludni. 15 Antonijevih kohorti pridruženo je Pompejevima snagama u Grčkoj.

IV.

Glavni komunikacijski pravci grčkog svijeta vodili su Sredozemnim morem. U vremenu helenizma, ponajprije zahvaljujući osvajačkim pohodima Aleksandra Velikog, dolazi do srastanja europskih i afričkih mediteranskih civilizacija s civilizacijama bliskog i srednjeg Istoka. No kada se govori o »svjetskom carstvu« Aleksandra Velikog, umjesno je postaviti pitanje je li ono ikad, s obzirom na prostranstvo osvojenih područja, *de facto* postojalo kao jedinstvena država. Djelotvorna povezanost prostorno i kulturno udaljenih zemljopisnih cjelina — dijelova iste države — bit će ostvarena tek u razdoblju Rimskog carstva. Uz ranije uspostavljene morske puteve, osnovni integrativni faktor rimskog svijeta bila je mreža kopnenih komunikacija. Izgradnja cestovne mreže Carstva jedan je od najopsežnijih projekata starog vijeka, no bio je to nužan preduvjet za efikasno funkcioniranje državne uprave i ob:ane.

Rimski *itinerarii* uz podatke o duljini glavnih morskih puteva, glavne cestovne pravce opisuju navođenjem imena postaja i njihovih međusobnih udaljenosti. Oni su, stoga, svojevrsan *pendant* grčkim, odnosno helenističkim *periplima* ili *periegezama*. No, *itinerarii* ne pružaju, za spomenute starije izvore toliko karakteristične, podatke koji se odnose na etnografiju ili tzv. *humanu geografiju* pojedinih krajeva.

Tri najznačajnija sačuvana rimska itinerarska izvora imaju zajedničko ishodište u zemljopisnoj karti rimske države (*Orbis pictus*) koju je dao izraditi Marko Vipsanije Agripa. Ova karta bila je predložak za itinerar iz antoninskog doba, čija će redakcija s početka 4. stoljeća biti uzor za djelo nazvano *Ravennatis Anonymi Cosmographia* koje se datira u 6. st., te *Itinerarium pictum*, poznatiji kao »Tabula Peutingeriana«, sačuvan u prijepisu iz karolinškog vremena³².

Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum donosi podatke o postajama i dužinama pojedinih dijelova puta između njih, kako za ceste, tako i za glavne pomorske

31 iz grada Opitergium (danas Oderzo) u sjevernoj Italiji.

32 M.KOZLIČIĆ, o.c., 311–323.

puteve. Iz ovog izvora doznajemo za pravac kopnenog puta *Ab Aquileiam per Liburniam Sisciam*, koji je na svom dijelu nasuprot otoku Krku vodio uz samu obalu (s postajama *Tharsatica, Ad Turres i Senia*). Cesta je od Senije skretala preko Vratnika u unutrašnjost. Razlog nespominjanju otoka Krka najvjerojatnije je činjenica da ga, za razliku od Cresa, nije doticao magistralni morski pravac Pola — Iader; lokalni morski putevi, što je i logično s obzirom na »mjerilo« djela, nisu prikazani.

U *Kozmografiji* anonimnog ravenatskog autora (V, 24) imenom su nabrojana trideset tri jadranska otoka. Krk se ovdje bilježi kao *Curricus*.

Napokon, otok Krk, s oznakom *Ins. Curica*, prikazuje i »*Tabula Peutingeriana*« (V, 490). Osebujna kartografska projekcija *Tabule* odraz je težnje da se u formatom zadanim okvirima što preglednije predoči mreža kopnenih komunikacija, te njihov odnos prema većim planinama, rijekama i morskim obalama. Stvarni prostorni odnosi na listovima karte, koji su izvorno bili dijelovi jednog svitka, izobličeni su upravo zbog podvrgavanja *zakonu* (zadanog) *kadra*. Niz shematski prikazanih otoka je, kao po nekom orijentalnom načelu, ravnomjerno raspoređen u uskom pojasu mora između dvije jadranske obale. Krk je, uz Rab (Arva), jedini od značajnijih sjevernojadranskih otoka koji je na temelju imena moguće pouzdano identificirati. Na karti je smješten između Tarsatike i Ravene, što približno odgovara zemljopisnoj stvarnosti. Uz već spomenutu (glavnu) obalnu komunikaciju *Tharsatica — Ad Turres — Senia, Tabula* pokazuje da je u upotrebi bila i starija (pretpovijesna) cesta koja je vodila kroz plodno vinodolsko područje.

V.

Posljednja vijest o starijoj povijesti otoka Krka pripada poodmaklom kasnoantičkom razdoblju i vezana je uz razdoblje u kojem je otok pripadao Teodorikovoj istočnogotskoj državi. Spis *Formula de Comite insulae Curritanae et Celsinae* sačuvan je u djelima Kasiodora (*Variae* VII, 16). Taj političar, historičar i filozof obnašao je u razdoblju od 507. do 537. godine najviše funkcije u državi (*consul, praefectus praetorio, magister officiorum*). Spomenuti spis je tekst govora koji je Teodorik ili njegov nasljednik Atalarik izgovorio prilikom imenovanja najvišeg uglednika otoka Krka i, najvjerojatnije, Cresa. Naslov *Comes* još je u vrijeme Augusta bio podijeljivan raznim nižim uglednicima i činovnicima. U kasnoj antici Rimljani su tako nazivali vođe barbar-skih naroda. Značenje titule u imenu spomenutog spisa nije potpuno jasno, tim više što se u samom tekstu čast koja se podijeljuje naziva *iudex*. Kako su u istočnogotskoj državi za Rimljane i Gote bili uspostavljeni paralelni crkveni i upravni sustavi, tako se titula *Comes* javlja kao *Comes Gothorum*, ali i *Comes Romanorum*. Krčki se *Comes*, sudeći po intonaciji *Formule*, ubrajao u ove potonje, a njegove su ovlasti bile povezane s civilnom jurisdikcijom³³.

Spis o kojemu je riječ Kasiodor je napisao obavljajući, vjerojatno, posljednju od nabrojanih funkcija. Kako se, međutim, u tekstu govori o općenitim prednostima podržavanja vlasti, tj. njenih predstavnika, radi zajedničke koristi, veći dio teksta *Formule* mogao je poslužiti i u drugim sličnim prigodama. Pažnju, međutim, privlači dio teksta koji se može shvatiti upravo kao opis specifičnih okolnosti na otoku: »*Iustum est enim ut qui a reliquorum hominum sunt conversatione divisi, ad habitationes eorum vadat qui eos probabili ratione componat (...)*«, odnosno, u prijevodu³⁴: »Pravo je, naime, da k domovima onih koji su odijeljeni od veza s ostalim ljudima pođe netko tko će njima valjano upravljati.«. Istočnogotska vlast na Jadranu ispunjava

33 PWRE, Bd. IV., s.v. *Comites*.

34 M.KRIŽMAN, *Antička svjedočanstva o Istri, Pula–Rijeka*, 1979., 305.

vrijeme između propasti rimske države i bizantinskog osvajanja. Kasiodorovi tekstovi možda najbolje pokazuju u kojoj su mjeri germanski vladari poput Teodorika poštovali tradicionalna dostignuća rimske civilizacije, naročito u oblastima uprave i sudstva. Koliko je danas poznato, međutim, otok Krk nije nikad prije niti poslije s otokom Cresom činio zasebnu administrativnu cjelinu³⁵, o čijem postojanju za vrijeme vladavine Istočnih Gota svjedoči tekst *Formule*.

35 J. MEDINI, Provincia Liburnia, Diadora 9(1980)414, smatra da je Comes Curritanae et Celsinae bio vojni zapovjednik i da je do organiziranja upravne cjeline koja je obuhvatila dva otoka došlo iz stratejskih razloga (tijekom bizantsko-gotskih ratova).

SUMMARIUM

Danko Zelić

CURICTA INSULA APUD ANTIQUOS AUCTORES

Insulas quae in septentrionali parte maris Hadriatici sitae sunt ne prisca quidem Graecorum vetustas ignorabat, prout e fabulis quae de Argonautis narrantur intellegi potest, in quibus Ἀψυρτίδες et Ἠλεκτρίδες νῆσοι memorantur. Ex iis quae Theopompus refert conici licet sub nomine Ἠλεκτρίδων nostram insulam latere, quamquam Curictae, id est Κυρίκτης nomen ante Strabonem nemo usurpavisse videtur. De Curicta insula apud Plinium Maiorem et Ptolemaeum legimus, quorum alter Fulfinium quoque locum in insula commemorat. Multa insulae eiusque incolarum saecula varii auctores silentio praetereunt, nisi cum fortasse res gestas narrando in civilis belli mentionem incidunt. Quae post intestina bella in insula gesta sint sola itineraria nos certiores faciunt; novissimus autem Curictae in *Variis* mentionem facit Cassiodorus, cum eam sub sub Theodorici dicatione esse affirmat.